

К. Г. Магрламовадоктор педагогічних наук,
доцент кафедри мовної підготовки
ДЗ «Дніпропетровська медична академія
Міністерства охорони здоров'я України»

ПРИНЦИПИ УСПІШНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ В УКРАЇНІ

Статтю присвячено аналізу основних принципів і підходів до професійної підготовки майбутніх лікарів у вітчизняній системі медичної освіти. Проаналізовано основні умови успішної реалізації реформування вищої медичної школи в Україні. Надані характеристики якісної підготовки випускників вищих медичних навчальних закладів, серед яких пріоритетними названо такі, як: властивість, уміння, здатність, здібність, компетентність, навичка тощо. Основні завдання вищої медичної освіти виокремлюють зміст і організацію освітнього процесу, націленого на формування особистості майбутнього лікаря, його цивільної відповідальності, правової культури та правової самосвідомості, духовності, ініціативності, самостійності, толерантності, здібності до успішної соціалізації у суспільстві, професійної зрілості. Стан здоров'я населення завжди є визначальним критерієм розвитку суспільства. Тому професійна підготовка медичних працівників виступає одним із регуляторів і показників соціального розвитку, оскільки фактично формує і підтримує доктрину життєздатності суспільства.

Професійна компетентність лікаря формується на основі базисних медичних навиків, наукового знання і морального розвитку. Її головними компонентами є здатність набувати і використовувати знання, інтегрувати їх за допомогою клінічного мислення, а також реалізовувати і передавати їх у процесі комунікації з пацієнтами і колегами, керуючись етичними принципами. Тобто професійна компетентність випускника медичного вишу – це єдність теоретичної підготовки та його готовність на практиці до здійснення професійної діяльності. Професійні компетенції майбутніх лікарів можна визначити як соціальні вимоги до підготовки студента-медика, які необхідні для якісної професійної діяльності. Професія лікаря – унікальна, вона містить комплекс таких характеристик, як постійний потяг до самовдосконалення, величезний практичний досвід, знання специфіки даної діяльності, здібності до лікарської праці, знання перспектив розвитку медичної галузі. Сучасний лікар повинен мати високопрофесійну теоретичну і практичну підготовку, володіти методиками профілактики, ранньої діагностики та високотехнологічної терапії захворювань.

Ключові слова: професійна підготовка, вітчизняна медична освіта, вищі медичні навчальні заклади, компетентність лікаря, реформування медичної освіти.

Постановка проблеми. Принципи удосконалення вітчизняної системи підготовки майбутніх лікарів у контексті євроінтеграційних процесів посиляться на основі урахування можливостей творчого використання прогресивних ідей досвіду Великої Британії за умов інтеграційних, демографічних і міграційних процесів, а також динамічних змін на ринку праці на загальнодержавному і регіональному рівнях, на рівні вищого навчального закладу. Необхідною умовою успішного функціонування системи професійної підготовки майбутніх лікарів в Україні є орієнтація на світовий досвід підготовки майбутніх лікарів, його компаративний аналіз і творче використання інноваційних ідей в освітньому процесі вітчизняних медичних університетів.

На сучасному етапі при розробці та реалізації Національної стратегії побудови нової системи охорони здоров'я в Україні на період 2015–2025 рр. пріоритетним є надання професійних

медичних послуг, що стає можливим за умов якісної медичної освіти. Стратегія реформування вищої медичної школи має за мету підготовку лікаря-спеціаліста із широкими теоретичними знаннями, ерудицією, належним рівнем практичних умінь, здатністю приймати логічні, патогенетично обґрунтовані рішення у клінічних ситуаціях [11].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формування соціальної ролі лікаря-педагога в історико-культурній динаміці розвитку суспільства показав, що для вищої медичної школи викладацькі кадри спеціально не готувалися. Медична наука зобов'язана багатьма досягненнями провідним лікарям і водночас видатним педагогам М.І. Пирогову, І.М. Сеченову, С.П. Боткіну, І.П. Павлову, Н.В. Скліфосовському, Н.Ф. Філатову, С.С. Корсакову, В.Ф. Снегирьову, Н.Н. Бурденко, Н.А. Семашко, І.В. Давидовському, Г.Н. Сперанському, А.Л. М'ясникову. Різні аспекти професійної підготовки майбутніх лікарів

у вищих медичних навчальних закладах представлено в дисертаційних роботах останніх років. Формування професійно-етичної культури майбутнього лікаря досліджувала А. Агаркова, виховання толерантності у студентів вищих медичних навчальних закладів – Л. Лозинська, формування професійної мовленнєвої культури у студентів медичних університетів – О. Крсек, організаційно-педагогічні умови виховної роботи в медичному коледжі – Х. Мазепа, формування професійно значущих якостей майбутніх лікарів засобами проектних технологій – Т. Воробйова, психологічні особливості формування емпатійності майбутніх лікарів – О. Юдіна, психологічні особливості формування деонтологічної культури майбутніх медиків засобами іноземної мови – І. Камінська, формування професійно-етичної культури майбутніх фахівців у процесі гуманітарної підготовки в медичних коледжах – Ю. Колісник-Гуменюк, формування полікультурної компетентності у студентів-медиків у навчально-виховному процесі вищого медичного навчального закладу – А. Щербакова [12].

Мета статті – показати та проаналізувати основні особливості професійної підготовки майбутніх лікарів у вітчизняній системі медичної освіти.

Виклад основного матеріалу. Якість підготовки випускника медичного вишу залежить від багатьох чинників: професіоналізму викладачів, умов і забезпеченості навчального процесу, складу елементів в освітньому процесі, мотивації навчання, сучасних технологій навчання, системи контролю знань, мотивації педагогічної праці, організації навчально-дослідницької роботи студентів як невід'ємної частини освітнього процесу, виконання індивідуальних завдань і наукових проєктів з елементами досліджень, участі у модернізації навчально-лабораторної бази медичного університету, методичного забезпечення навчального процесу. Це зумовлює підготовку майбутнього лікаря, яка полягає у визнанні особистості людини як вищої соціальної цінності, пошані її прав і свобод, її своєрідності, орієнтації на особу студента як на мету, об'єкт, суб'єкт, результат і показник ефективності виховання, опорі на виховання як на сукупність знань про людину, на природний процес саморозвитку особи, що формується, на основі закономірностей цього процесу, яка відкрита для сприйняття нового досвіду, здатна на творчий і відповідальний вибір у різних життєвих ситуаціях. Процеси модернізації вищої медичної освіти орієнтовані на створення умов для повноцінного розвитку особових функцій усіх суб'єктів освітнього процесу [11].

Одним із найважливіших стратегічних завдань у сфері вищої освіти в Україні є досягнення вищих навчальних закладів європейського рівня якості та доступності. Одним із напрямів модерніза-

ції вищої медичної освіти в Україні є врахування прогресивних ідей і практичних здобутків країн Європи, які за останні роки досягли значних успіхів у реформуванні своїх освітніх систем, зокрема в галузі медицини. У цьому аспекті значний науковий і практичний інтерес становить досвід Великої Британії, дослідження медичної освіти якої може принести користь нашій країні як у теоретичному, так і в практичному аспекті [9, с. 120].

Оптимальне забезпечення населення закладами охорони здоров'я та медичними спеціалістами є основною передумовою реалізації стратегії пріоритетного розвитку медичної допомоги. Від професійної компетентності лікарів і медичних сестер залежить якість надання медичних послуг населенню. Тому актуальність розробки та впровадження сучасної системи підготовки фахівців для охорони здоров'я зумовлена:

- динамічними змінами в охороні здоров'я та соціальними, кадровими проблемами в галузі, економічними, етичними, правовими особливостями діяльності суб'єктів системи охорони здоров'я в Україні;

- сучасними вимогами до рівня якості підготовки медичних кадрів;

- масштабною і темпами перетворення у світі у сфері накопичення, передачі, використання інформації з питань медичної науки і практики, запровадженням інноваційних технологій у систему охорони здоров'я;

- створенням і впровадженням єдиного освітнього середовища, безперервної професійної підготовки лікарів і провізорів із широким застосуванням нових інформаційних технологій,

- інтенсифікацією міжнародного співробітництва в сфері медичної та фармацевтичної освіти, виходом на світові ринки із консультативними медичними послугами.

Навчання іноземних студентів у медичних вишах сприяє інтеграції вітчизняних медичних шкіл у світовий інтелектуальний простір, а отже, стимулює розвиток медичної науки і практики в країні.

Інтернаціоналізація медицини є однією з підстав для виділення критеріїв професійних ролей, таких як: а) вимога формалізованої спеціальної підготовки, що супроводжується інституціалізацією моделей контролю за адекватністю освіти і компетенцією навчених індивідів; б) наявність навичок реалізації отриманих професійних знань; в) наявність у вільних професіоналів впевненості в тому, що їх компетенція використовується в інтересах всієї соціальної системи, тобто має місце альтруїстична мотивація праці (Т. Парсонс). Систему умов підготовки іноземних фахівців у медичному виші можна розділити на два блоки – необхідні та достатні. До необхідних умов відносять всі, що пов'язані з навчальним процесом, до достатніх – все, що його супроводжує, але ним

не є, тобто середовище неформального спілкування, умови життя і побуту, способи задоволення культурних та інших не освітніх потреб. Дія необхідних і достатніх умов підготовки іноземних фахівців-медиків у медичному виші передбачається наявністю зворотного зв'язку між цими умовами й об'єктом їх впливу. Цей зворотний зв'язок виявляється та проявляється студентами щодо інтеріоризації професійних ролей. Дослідженнями підтверджено, що активність інтеріоризації має не етнічний чи соціальний, а психологічний характер, вона заснована на ієрархії мотивів оволодіння професією лікаря. На цій підставі емпірично виділені чотири типи особистостей студентів [12].

У Болонській декларації панує квалітативний підхід до проблем освіти, тому термін «компетенція» використовується для позначення інтегрованих характеристик якості підготовки випускників, для опису результату освітнього процесу. У сучасному світі саме професійна компетентність майбутнього фахівця розглядається як показник якості освіти. Тому вивчення й аналіз особливостей процесу її формування в усіх галузях, зокрема медичній, є пріоритетним завданням педагогічної науки [4, с. 85].

М. Smith, описуючи походження поняття «компетентність», зазначає, що воно має грецьке та латинське коріння, оскільки голландські вчені М. Mulder, Т. Weigel і К. Collins зіставляють поняття «компетентність» із грецьким *ικανότης*, яке у працях Платона фігурує в сенсі якості особистості чогось досягати, а пізніше воно з'являється в латинській мові у формі «*competens*», що трактувалося як «здатність». У XVI ст. поняття було сприйнято англійською, французькою та голландською мовами [10, с. 2].

Термін «професійна освіта» у словнику С. Гончаренка визначається як сукупність знань і вмінь, які необхідні для ефективної професійної діяльності, серед них він виділяє вміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності та використовувати інформацію [3]. У словнику В. Дубічинського компетентним вважається той, хто має ґрунтовні знання в певній галузі, «тямущий» або має певні повноваження [6, с. 119]. У Великому тлумачному словнику сучасної української мови «компетентність» визначається як властивість, тобто за значенням слова «компетентний» («поінформованість», «обізнаність», «авторитетність») [2, с. 560]. Міжнародним проектом «Визначення та вибір компетенцій» (DeSeCo) виявлено, що такі терміни, як властивість, вміння, здатність, здібність, компетентність, навичка можуть певною мірою ототожнюватися. Вони стосуються особи і на що вона здатна, але часто мають більш конкретне значення. Залежно від того, як перекласти з латинської мови слово «здатність», воно може означати «спроможність

легко зрозуміти, утримувати у пам'яті або справлятися з чимось» чи «здібність, здатність, придатність або вправність» [7]. Найбільш вживаним термін «вправність» є у значенні «бути спроможним, здатним, умілим». Часто його вживають у множині «вміння, навички», а часом у вужчому значенні, ніж компетентності. Це пояснює вибір терміна «компетентності» у проекті «Налаштування освітніх структур» (TUNING). Терміни «універсальні навички і вміння» та «загальні компетентності» інколи ототожнюються. Вони належать до загальних компетентностей [8, с. 56]. Учасники міжнародного проекту DeSeCo визначають компетентність як здатність діяти та виконувати поставлені завдання, бути успішним в індивідуальних і соціальних потребах [7].

«Я-лікар-педагог» – це цілісний, хоча, можливо, не позбавлений внутрішніх суперечностей образ власного Я. Це здатність і соціально-перцептивні вміння лікаря приймати рольову позицію педагога, передбачити зміни моделі своєї діяльності з урахуванням інтеріоризації ролі лікаря-педагога, з урахуванням, що відносин у медичному співтоваристві та трансформацій у суспільстві загалом. Це сукупність продуктивних установок: реальне «Я» (осмислене уявлення про самого себе в теперішньому часі), соціальне «Я» (моє місце у соціальній структурі; уявлення про те, як мене бачать інші), ідеальне «Я» (яким Я повинен бути, орієнтуючись на моральні норми, культурні ідеали, передбачувані обставини у вітчизняній медицині).

Концепція розвитку вищої медичної освіти орієнтована на модель підготовки медичних кадрів, яка створить необхідні умови для збереження і відновлення здоров'я населення шляхом надання гарантованого рівня медичної допомоги. Умовами забезпечення високої якості вищої медичної освіти є організація діяльності викладачів і студентів, їхня взаємодія у навчально-виховному процесі та побудова відповідного освітнього середовища. Професійні компетенції лікаря належать до конкретної сфери діяльності – лікарської. Вони формуються і виявляються у діяльності та пов'язані з реалізацією таких функцій лікувальної праці, як гностика, циклів дисциплін, що склалися у вітчизняній вищій і середній медичній освіті. проектувально-конструктивна, організаторська, мобілізаційна, інформаційна, орієнтування, комунікативна, розвиваюча. Іншою складовою частиною праці лікаря є володіння спеціальними знаннями й вміннями (у межах напрямів діяльності). Звідси можлива класифікація компетенцій, в основі якої лежать цільові функції лікаря. Крім того, на нашу думку, слід враховувати і структуру. Оскільки всі види діяльності взаємозв'язані, то і відповідні компетенції не піддаються чіткому розмежуванню. Будь-який поділ буде умовним. Відзначимо, що класифікація

компетенцій може мати й інші підстави. Важливо зрозуміти, що компетентність не є сталим показником спеціаліста, вона змінюється відповідно до умов сучасного світу, має діяльнісний характер узагальнених умінь і навичок. Професійна компетентність лікаря – це система професійно значимих якостей, знань, умінь і навичок, які об'єднані гуманно-ціннісним відношенням до хворих і колег по роботі, постійною спрямованістю на особисте і професійне вдосконалення. Особистість майбутнього лікаря, його етичні та професійні якості формуються у процесі навчання на медичному факультеті. Тому зміст і організація освітнього процесу, націленого на формування особистості майбутнього лікаря, його цивільної відповідальності, правової культури і правової самосвідомості, духовності, ініціативності, самостійності, толерантності, здібності до успішної соціалізації у суспільстві, професійної зрілості, є одним із завдань вищої медичної освіти [11, с. 321].

Формування компетентного фахівця базується на уявленні про сучасну модель спеціаліста з вищою медичною освітою. Серед її складових частин основними є мотивація до навчання протягом всього життя, уміння вчитися, володіння навичками самостійного отримання знань і наукового пошуку, а також вміння перетворювати отримані знання в інноваційні технології [5, с. 109].

Майбутні медичні спеціалісти повинні розуміти необхідність постійно розширювати межі своєї пізнавальної діяльності, виходячи поза рамки навчальної програми, що є запорукою стрімкого прогресу, адже, щоб стати компетентним лікарем, лише базових знань недостатньо [5, с. 109].

Висновки. Таким чином, необхідність вирішення ключових проблем галузі визначили основні напрями державної політики України у сфері охорони здоров'я. Першочерговим завданням є формування науково обґрунтованої стратегії охорони здоров'я населення, опрацювання державних комплексних і цільових програм, які мають забезпечити її реалізацію. Слід особливо наголосити на тому, що за сучасних умов ефективна реалізація державної політики України в галузі охорони здоров'я неможлива без здійснення стратегії інтеграції до Європейського Союзу, розширення і зміцнення міжнародних зв'язків.

Список використаної літератури:

- Білинська М. Стандарти вищої медичної освіти як шлях до міжнародної акредитації медичної школи. *Вісник УАДУ*. 2002. № 4. С. 150–155.
- Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. та голов. ред. В.Т. Бусел. Київ ; Ірпінь, 2001. 1440 с.
- Кузьмінський А.І. Педагогіка вищої школи : навчальний посібник. Київ, 2005. 486 с.
- Кульбашна Я.А. Принцип безперервності освіти у формуванні професійної компетентності майбутніх стоматологів. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2013. Вип. 3–4. С. 85–89.
- Кульбашна Я.А. Формування науково-дослідної компетентності у майбутніх стоматологів. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2013. Вип. 3. С. 109–116.
- Макаренко В.І., Макаренко О.В., Макаренко К.С. Творчість як елемент компетентності майбутнього лікаря. *Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний та національний виміри змін*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф., 26–27 березня 2015 р., м. Суми. Т. 2., 2015. С. 119–121
- Огородников І.Т., Шимбирев П.Н. Педагогіка : учебник. Москва, 1950. 431 с.
- Оленович О.А., Пашковська Н.В., Павлович Л.Б., Ілюшина А.А. Науково-дослідницька робота студентів як компонент професійної підготовки майбутніх фахівців. *Актуальні питання вищої медичної та фармацевтичної освіти: досвід, проблеми, інновації та сучасні технології*: матеріали навчально-методичної конференції. Чернівці, 2012. С. 56–81.
- Паламаренко І.О. Вимоги до підготовки лікарів загальної практики у Великій Британії. *Вісник Національного університету оборони України*. 2014. № 5 (42). С. 120–125.
- Петраш А.І., Юркова В.П. Організація самостійної навчальної діяльності майбутніх перекладачів з використанням засобів інформаційно-комунікаційних технологій. *Збірник наукових праць Національної академії державної прикордонної служби України. Серія : Педагогічні та психологічні науки*. 2014. № 4 (73). С. 298. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnarv_ppn_2014_4_27.
- Скрипник І.М., Гопко О.Ф., Маслова Г.С. Формування клінічного мислення як засіб удосконалення якості освіти лікарів. *Удосконалення якості підготовки лікарів у сучасних умовах*. URL: http://elib.umsa.edu.ua/jspui/bitstream/umsa/2740/1/formuv_klin_mysl_jak_zasib.pdf.

Mahrlamova K. Principles of successful functioning of the professional training system of future doctors in Ukraine

The article analyzes the main approaches to the training of future doctors in the national system of medical education. The conditions of successful implementation of the reform of the higher medical school in Ukraine are singled out. Named the integrated characteristics of the quality of training graduates of higher medical educational institutions, among which the priority is called: property, skills, ability, ability, competence, skills, etc. The author sets out the content and organization of the educational process aimed at forming the personality of the future doctor, his civil responsibility, legal culture and legal self-awareness, spirituality, initiative, autonomy, tolerance, ability to successfully socialize in society, professional maturity, among the tasks of higher medical education.

The professional competence of the doctor is formed on the basis of basic medical skills, scientific knowledge and moral development. Its main components are the ability to acquire and use knowledge, integrate them with the help of clinical thinking, and also realize and pass them on in communication with patients and colleagues, guided by ethical principles. That is, the professional competence of a graduate of a medical university is a unity of theoretical training and its readiness in practice before carrying out professional activity. The professional competence of future physicians can be defined as the social requirements for the training of a medical student that is necessary for a high-quality professional activity. Future medical professionals need to understand the necessity of constantly expanding the boundaries that gives cognitive activity, which is the key to rapid progress.

Optimization of the Ukrainian health care system in the era of globalization requires the search for new ways to formulate and implement state policy in the healthcare industry with the use of innovative approaches and advanced foreign experience. The need for solving key problems in the industry identified the main directions of the state policy of Ukraine in the field of health care. The primary task is to formulate a science-based strategy for public health care, to work out state-level integrated and targeted programs that should ensure its implementation. At the same time, it should be emphasized that in today's conditions effective implementation of the state policy of Ukraine in the field of healthcare is impossible without the implementation of the strategy of integration into the European Union, the expansion and strengthening of international relations. The state of health of the population is always a determining criterion for the development of society. Therefore, the training of health professionals is one of the regulators and indicators of social development, since it actually shapes and supports the doctrine of social viability.

The professional competence of the doctor is formed on the basis of basic medical skills, scientific knowledge and moral development. Its main components are the ability to acquire and use knowledge, integrate it with clinical thinking, and to implement and impart it in the process of communication with patients and colleagues, guided by ethical principles. That is, the professional competence of a graduate of a medical university is the unity of theoretical training and its readiness to practice professional activity. The professional competencies of future physicians can be defined as the social requirements for the preparation of a medical student, which are necessary for quality professional activity. The profession of a doctor is unique, it contains a set of characteristics such as a constant desire for self-improvement, vast practical experience, knowledge of the specifics of this activity, ability to work in medicine, knowledge of the prospects for the development of the medical industry. Modern physician should have highly professional theoretical and practical training, have methods of prevention, early diagnosis and high-tech treatment of diseases.

Key words: professional training, native medical education, higher medical educational institutions, competence of the doctor, reforming medical education.